

ВИЗНАННЯ ТА ПІДТВЕРДЖЕННЯ ПРАВА НА АБОРТ

Історичне рішення Верховного Суду у справі *Roe v. Wade*, яким право на проведення абортів включено до змісту права на недоторканність приватного життя, є найбільш суперечливим та політично значущим рішенням в історії Сполучених Штатів.

ROE V. WADE

410 U.S. 113 (1973)

Суддя Блекман виніс наступне судове рішення.

[I]

Наступним ми визнаємо, що нам відомо про делікатний та емоційний характер протиріччя щодо абортів, про рішуче суперечливі погляди, навіть серед лікарів, і про глибокі та, напевно, абсолютні переконання, що виникають з цього питання. Особиста філософія, досвід, відчуття всіх граней людського існування, релігійне виховання, ставлення до життя та сім'ї і їх цінності, а також моральні принципи, яких людина, встановивши для себе, намагається дотримуватися, — все це може впливати і визначати особисте ставлення людини та її висновки стосовно питання про аборт.

Крім того, зростання кількості населення, забруднення навколишнього середовища, бідність та расовий підтекст не полегшують, а тільки ускладнюють проблему. Звичайно, нашим завданням є вирішення цього питання відповідно до конституційних положень, без зайвих емоцій та упередженості. Ми старанно намагаємося виконати це завдання, і тому ми звернулися до медичної та медично-правової історії і у своєму рішенні хочемо наголосити на ставленні людини до абортів протягом сторіч.

[II]

Можливо, той факт, що кримінальне законодавство про заборону абортів діє в більшості штатів відносно віднедавна, не є загальновідомим. Закони, що в цілому забороняють аборт або спробу зробити аборт у будь-який момент під час вагітності, якщо він не викликаний необхідністю збереження життя вагітної жінки, не мають стародавнього або загальноправового походження. Навпаки, вони походять від законодавчих змін, які в основному були впроваджені у другій половині XIX ст.

1. *Античні погляди.* Вони не піддаються чіткому визначенню. Нам відомо, що в часи Перської імперії існували абортивні засоби, а кримінальні аборти суворо каралися. Але нам також відомо, що аборти проводилися у Стародавній Греції, а також у Римській імперії, і що «до них вдавалися без вагань». Мешканець Ефесу, Соранос, якого часто описують як найвидатнішого стародавнього гінеколога, загалом не розділяв вільного ставлення до абортів, що переважало тоді у Римі. Він вважав, що необхідно в першу чергу думати про життя матері і вдавався до

аборту тільки тоді, коли, за його принципами, він відчував необхідність у цій процедурі. Грецький та римський закон майже зовсім не захищав ненароджених дітей. Якщо аборт і переслідувався у деяких регіонах, це пояснювалося міркуваннями про порушення права батька на свого нащадка. Антична релігія не забороняла абортів.

2. *Клятва Гіппократа.* А що ж тоді загальновідома Клятва, яка вже стільки часу продовжує бути етичною настановою для медичних працівників та носить ім'я великого грека (460(?) — 377(?) до н.е.), якого описують як «батька медицини», «наймудрішого та найвеличнішого лікаря-практика у своїй справі», а також «найвпливовішого та найдосконалішого медичного працівника давнини», який панував над медичними школами свого часу і який втілював всі медичні знання минулого? Клятва дещо різниться залежно від варіанту перекладу, але у будь-якому перекладі її зміст зрозумілий: «Я не дам нікому на його прохання смертельного засобу і не підкажу йому способу здійснення подібного задуму; так само як і не дам жодній жінці песарію для виконання абортів».

Чому ж тоді авторитет Гіппократа не змінив ставлення до абортів у його час та в період Римської імперії? Наш сучасник доктор Едельштейн пропонує нам свою теорію: Клятва не була незаперечною навіть за часів Гіппократа; тоді лише філософська школа Піфагора засуджувала споріднене явище самогубства. З іншого боку, більшість грецьких мислителів схвалювали аборт, особливо аборт, зроблений до настання життєздатності плоду. Отже, доктор Едельштейн дійшов висновку, що Клятва виникла у групі, яка представляла лише невеликий напрям грецької думки, і що, звичайно, вона не була визнана всіма стародавніми лікарями.

3. *Загальне право.* Не викликає сумнівів, що відповідно до загального права аборти, які вчинялися до «прискорення» — першого відчутного руху плоду у матці, який зазвичай відбувається на 16–18 тижнях вагітності, — не підпадали під судове переслідування. Очевидно, той факт, що аборт, зроблений до «прискорення», не вважається злочином за загальним правом, витікає із злиття більш ранніх філософських, теологічних концепцій початку життя, що лежать в основі цивільного та церковного права. Досі суперечливим є питання, чи вважався за загальним правом аборт «прискореного» плоду тяжким злочином або правопорушенням невеликої тяжкості.

4. *Американське право.* У цій країні до середини XIX ст. діючим правом у всіх штатах, за винятком лише декількох, було раніше існуюче англійське загальне право. У 1821 р. Коннектикут, перший штат, де вступило в силу законодавство щодо абортів, затвердив ту частину Закону Лорда Еленбурга, що стосувалася жінки «в положенні». Смертна кара не застосовувалася. Аборт до «прискорення» став злочином у цьому штаті лише у 1860 р. Законодавство почало поступово замінювати загальне право лише після громадянської війни між штатами. Більшість з цих перших законів суворо карало аборти після «прискорення», але терпимо ставилося до абортів, вчинених до «прискорення».

Поступово, в середині та наприкінці XIX ст., визначення «прискорення» зникло із статутного права більшості штатів, а тяжкість злочину та покарання посилилась. До кінця 1950-х років у більшості юрисдикцій будь-які аборти були

заборонені, за винятком таких, які здійснювалися, щоб врятувати або зберегти життя матері. Однак за останні декілька років тенденція до лібералізації законів про аборти призвела до прийняття у одній третині штатів менш суворих законів, більшість з яких були створені за зразком Модельного кримінального кодексу, розробленого Інститутом американського права. На кінець 1970 р. чотири інші штати скасували кримінальні покарання за аборти, здійснені на ранніх стадіях вагітності ліцензованим лікарем, за умови дотримання встановлених процедурних та санітарних вимог.

Таким чином, очевидно, що загальне право, на момент прийняття нашої Конституції та протягом більшої частини XIX ст., до абортів ставилося більш терпимо у порівнянні з більшістю американських законів, що діють нині. Іншими словами, у жінки було значно більше прав перервати вагітність, ніж вона має сьогодні у більшості штатів. Але можливість зробити такий вибір, хоча б на ранніх стадіях вагітності, а цілком вірогідно, що і без такого обмеження, існувала в нашій країні майже до середини XIX ст. Навіть ще деякий час потому закон передбачав менш суворе покарання за аборти, вчинені на ранніх стадіях вагітності.

[III]

Історично на обґрунтування запровадження у XIX ст. кримінальних законів про заборону абортів та виправдання їх тривалого існування сформувався три пояснення. Час від часу стверджується, що ці закони засновані на соціальному прагненні Вікторіанської епохи протидіяти позашлюбним сексуальним контактам. Однак штат Техас не висуває таке обґрунтування у цій справі і, здається, що жоден суд чи тлумач не сприймає цей аргумент всерйоз.

Друга причина пов'язана з тим, що аборт є медичною процедурою. Коли була впроваджена більшість кримінальних законів про заборону абортів, ця процедура була небезпечною для жінки. Особливо це стосується періоду до появи антисептичних засобів. Апелянти та різні експерти посилаються на медичні дані, які свідчать про те, що аборт на ранніх стадіях вагітності, а саме до кінця першого триместру, хоча й представляє деякий ризик, але наразі є відносно безпечним. Рівень смертності жінок, що вдаються до абортів на ранніх строках вагітності, за умови, що процедура проводиться легально, настільки ж низький, або навіть ще нижчий за рівень смертності під час нормальних пологів. Отже, будь-який інтерес держави у захисті жінки від небезпечної за своїм характером процедури, за винятком тих випадків, коли для неї однаково небезпечним було б утримання від абарту, значною мірою зникає. Звичайно ж, у держави залишаються важливі інтереси у сфері санітарних та медичних норм. Держава на законних підставах зацікавлена, щоб аборти, як і будь-яка інша медична процедура, проводилися за умов, які забезпечують максимальну безпеку пацієнта. Цей інтерес, безумовно, розповсюджується щонайменше на лікаря, що проводить процедуру, та його персонал, на застосовуване для цього обладнання, на доступність медичного догляду після проведення процедури і на належне надання допомоги у разі виникнення будь-яких ускладнень чи потреби у невідкладній допомозі. Високий рівень смертності в нелегальних абортаріях посилює, а не послаблює зацікавленість держави у регулюванні умов, за яких проводяться аборти. Крім

того, ризик для жінки зростає під час вагітності. Таким чином, держава безсумнівно зацікавлена у захисті здоров'я та безпеки жінки у разі проведення абортів на пізніх стадіях вагітності.

Третьою причиною є інтерес держави — деякі навіть формулюють це як обов'язок — у захисті життя ненародженої дитини. Деякі з аргументів цього обґрунтування спираються на теорію, що людське життя існує з моменту зачаття. Таким чином, можна сказати, що інтерес та загальне зобов'язання держави захищати життя розповсюджується й на життя ненародженої дитини. Лише коли життя самої вагітної матері покладено на одну шальку терезів, а життя, яке вона носить в собі, — на іншу, тільки тоді інтерес ембріону чи плоду не буде переважати. Але логічно, що законний інтерес держави у цій сфері не повинен ґрунтуватися на переконанні, що життя починається з моменту зачаття або з будь-якого іншого моменту до народження. Для визначення інтересу держави можна визнати менш жорстке твердження: враховуючи те, що йдеться про потенційне життя, держава може визнавати інтереси, що поширюються на захист не лише однієї вагітної жінки.

Ось ці інтереси та все, що з них витікає, розглядаються у цій справі.

[IV]

У Конституції не згадується чіткого права на приватне життя. Однак у низці рішень, які були прийняті ще за часів розгляду справи *Union Pacific R. Co. v. Botsford* (1891 р.), Суд визнав, що право на недоторканність приватного життя, або право на певні приватні аспекти, існує за Конституцією. Це право на приватне життя, незалежно від того, чи воно засновано на концепції особистої свободи та обмеження дій держави, передбаченій Чотирнадцятою Поправкою, з чим ми погоджуємося, чи, як визначив окружний суд, на збереженні людиною своїх прав, як передбачено Дев'ятою Поправкою, є достатньо широким для того, щоб охопити рішення жінки стосовно переривання або збереження вагітності. Шкода, яку держава може завдати вагітній жінці, повністю забороняючи їй робити цей вибір, очевидна. Вона може включати конкретну та пряму шкоду, яка піддається медичному діагностуванню навіть на ранніх стадіях вагітності. Материнство або ще один нащадок може зробити життя та майбутнє жінки нещасливим. Очевидною є й психологічна шкода. Психічне та фізичне здоров'я може погіршитися через необхідність догляду за дитиною. Але до всього іншого додається ще й моральне страждання, пов'язане з небажаною дитиною, а також проблема появи дитини у сім'ї, яка вже не здатна, як з психологічних, так і з інших причин, дбати про неї. В інших випадках, таких як цей, існують додаткові труднощі та тривале клеймо незаміжньої матері. Усі ці фактори жінка та її відповідальний лікар обов'язково будуть враховувати під час консультації.

Спираючись на всі ці фактори, апелянт та деякі експерти стверджують, що право жінки є абсолютним і що вона може перервати вагітність у будь-який час, будь-яким способом та за будь-якої причини, яку вона сама для себе визначить. З цим ми не погоджуємося. Аргументи позивача, що штат Техас взагалі не має справжнього інтересу у регулюванні рішень щодо абортів, або немає суттєвого інтересу будь-яким чином обмежувати виключно приватне рішення жінки, є

непереконливими. Рішення суду, що визнають право на приватне життя, також визнають, що деяке державне регулювання у сферах, захищених цим правом, є доречним. Як сказано вище, держава може належним чином визначити свої важливі інтереси в охороні здоров'я, підтримці медичних стандартів та захисті потенційного життя. На певному етапі вагітності ці відповідні інтереси стають достатньо переконливими для того, щоб врегульовувати фактори, які впливають на рішення про аборт. Таким чином, застосовне право на приватне життя не можна назвати абсолютним.

Отже, ми дійшли висновку, що право на недоторканність приватного життя включає рішення про аборт, але це право не є безумовним і має розглядатися на противагу важливим державним інтересам у регулюванні.

Коли справа стосується певних «основоположних прав», Суд визнає, що положення, які обмежують ці права, можуть бути виправдані лише «переконливим державним інтересом», а законодавчі акти мають бути складені настільки чітко, щоб вони відображали лише законні інтереси держави.

А. Відповідач по апеляції та деякі експерти стверджують, що плід є «людиною» в рамках формулювань та змісту Чотирнадцятої Поправки. На підтримку цього вони докладно та детально окреслюють добре відомі факти розвитку плоду. Якщо прийняти таке припущення про становлення особистості, то, звичайно, апелянт програє цю справу, оскільки право на життя плоду буде гарантоване конкретно цією Поправкою. Але Конституція не дає прямого визначення поняття «людина». Поряд з цим дані про те, що протягом більшої половини XIX ст. практика легальних абортів значною мірою була більш поширеною, ніж вона є сьогодні, переконують нас, що слово «людина», яке використовується в Чотирнадцятій Поправці, не включає ненароджених дітей.

В. Вагітна жінка не може бути ізольована у своєму приватному житті. Вона носить ембріон, а потім плід, відповідно до прийнятого медичного визначення дитини, що розвивається у людській матці. Таким чином, ситуація за своєю суттю відрізняється від ситуацій подружньої близькості, приватного зберігання порнографічних матеріалів, шлюбу, дітонародження чи освіти, що розглядалися у справах *Eisenstadt* і *Griswold*, *Stanley*, *Loving*, *Skinner* і *Pierce* і *Meyer*, відповідно. Як ми вже згадували вище, справедливим та доречним є те, що держава може в певний час вирішити, що справа значною мірою стосується її інтересу, наприклад, інтересу у здоров'ї матері або потенційному житті людини. Тому право жінки на приватне життя перестає бути єдиноосібним, і будь-яке право на приватне життя, яке належить їй, має вимірюватися з урахуванням цих інтересів.

Штат Техас наполягає, що незалежно від Чотирнадцятої Поправки, життя починається в момент зачаття та триває протягом всієї вагітності, і що, таким чином, держава має переконливий інтерес у захисті цього життя з моменту зачаття. Нам не потрібно вирішувати важке питання щодо початку життя. Якщо спеціалісти, які отримали освіту у відповідних сферах, таких як медицина, філософія і теологія, не можуть досягти згоди з цього приводу, то судова влада на даному етапі розвитку людських знань не може робити припущення стосовно відповіді на це питання.

Достатньо лише коротко відмітити всю широту суперечливих поглядів на це дуже делікатне та важке питання. Думка про те, що життя не починається до народження, завжди користувалася значною підтримкою. У цьому були переконані стоїки. Такий погляд переважає, хоча й не є загальноприйнятим, в іудаїзмі. Він також виражає позицію великої частини протестантської спільноти, наскільки це можна з'ясувати; організовані групи, які висловили офіційну позицію щодо питання абортів, загалом ставляться до абортів як до проблеми, яка стосується виключно жінки та її родини. Як було відмічено вище, загальне право надавало великого значення «прискоренню» плода. Лікарі та їхні колеги-науковці ставилися до цього явища із значно меншим інтересом та зосереджувалися або на зачатті, або на народженні, або на проміжній стадії, на якій плід стає «життєздатним», а саме потенційно спроможним вижити поза материнської матки, навіть якщо для цього знадобиться стороння допомога. Життєздатним плід зазвичай стає на сьомому місяці (28-й тиждень), але може й раніше, навіть на 24-му тижні.

Представники [Католицької] церкви визнають існування життя з моменту зачаття. Наразі це є офіційним переконанням Католицької церкви. Згідно з одним експертним висновком, цього погляду дотримуються не лише представники Католицької церкви, а також і багато лікарів. Однак чітке визначення погляду на цю проблему ускладнюється новими ембріологічними даними, які вказують на те, що зачаття — це не окреме явище, а «процес», який відбувається протягом певного часу, а також новими медичними практиками, такими як менструальна екстракція, посткоїтальні контрацептиви, імплантація ембріонів, штучне запліднення та штучні матки.

З огляду на все це ми не погоджуємося, що приймаючи одну теорію життя, штат Техас може відкидати права вагітної жінки, про які йдеться. Однак ми наголошуємо, що держава має важливий і законний інтерес у збереженні та захисті здоров'я вагітної жінки, незалежно від того, чи є вона резидентом держави, якщо вона потребує медичної консультації та лікування, а також що держава має інший важливий та законний інтерес у захисті потенційного життя людини. Це окремі та зрозумілі інтереси. Кожен з них посилюється з наближенням строку пологів жінки, а на певній стадії вагітності кожен з цих інтересів стає «переконливим».

Стосовно важливого та законного інтересу держави у здоров'ї матері момент становлення інтересу «переконливим», з урахуванням рівня сучасних медичних знань, припадає приблизно на кінець першого триместру. Це викликано тільки-но встановленим вищезазначеним медичним фактом, що до кінця першого триместру рівень смертності під час абортів може бути навіть меншим за рівень смертності під час нормальних пологів. Відповідно, починаючи з цього моменту, держава може регулювати процедуру проведення абортів за умови, що таке регулювання належним чином відповідає збереженню та захисту материнського здоров'я. Прикладами дозволеного державного регулювання у цій сфері є вимоги до кваліфікації особи, яка буде проводити аборт; до ліцензування такої особи; до установи, де буде проводитися процедура, а саме, чи це має бути лікарня, або може бути клініка, або будь-яке інше місце, що не має статусу лікарні; до ліцензування установи тощо.

З іншого боку, це означає, що в період вагітності до настання такого моменту набуття інтересом держави «переконливості», лікар шляхом консультації з пацієнткою може вільно, без регулювання з боку держави, дійти медичного висновку про необхідність переривання вагітності пацієнтки. У разі досягнення такого рішення, воно може бути виконано шляхом проведення абортів без втручання з боку держави.

Стосовно важливого і законного інтересу держави у потенціальному житті моменту набуття інтересом «переконливості» настає на стадії життєздатності плоду. Це обумовлено тим, що тоді плід, ймовірно, здатен на свідоме життя поза материнської матки. Таким чином, державне регулювання, спрямоване на захист життя плоду після настання його життєздатності, має як логічні, так і біологічні підстави. Якщо держава зацікавлена у захисті життя плоду після настання його життєздатності, вона може заборонити абортів в цей період, за винятком випадків, коли це необхідно для збереження життя чи здоров'я матері.

Відповідно до цих принципів ст. 1196 Кримінального кодексу штату Техас, що обмежує проведення легальних абортів лише абортами, які «вчиняються за медичними показаннями з метою порятунку життя матері», охоплює це питання в дуже широкому сенсі. Закон не розрізняє абортів, проведених на ранній стадії та проведених пізніше, а обмежується лише єдиною причиною – «врятувати» життя матері, що є юридичним обґрунтуванням процедури. Такими чином, закон не може витримати конституційного оспорювання за цією справою.

[V]

Підсумок і повторення:

1. Державні кримінальні закони про заборону абортів на кшталт того, що діє у штаті Техас, які роблять винятки і не вважають кримінальними лише такі процедури, які вчиняються для порятунку матері і не враховують стадію вагітності та інші залучені до цього інтереси, порушують клаузулу про належну правову процедуру Чотирнадцятої Поправки.

(а) На стадії приблизно до кінця першого триместру рішення про аборт та його виконання має бути предметом медичного рішення лікаря вагітної жінки.

(б) На стадії відразу після закінчення першого триместру держава, підтримуючи свій інтерес у здоров'ї матері, може за бажанням регулювати процедуру проведення абортів таким чином, який відповідає збереженню материнського здоров'я.

(с) На стадії після набуття плодом життєздатності держава, підтримуючи свій інтерес у збереженні потенційного життя людини, може за бажанням регулювати або навіть заборонити проведення абортів, за винятком випадків, коли аборт є необхідним за відповідним медичним рішенням для збереження життя або здоров'я матері.

2. Під терміном «лікар» держава може мати на увазі лише лікаря, що має чинну державну ліцензію, та може заборонити проведення будь-якого абортів особою, яка не є лікарем за цим визначенням.

Суддя Ренквіст заявив особливий погляд.

Я не можу погодитися з висновком Суду, що ця справа стосується права на «приватне життя». Штат Техас у законі, який тут розглядається, забороняє проведення ліцензованим лікарем абортів на вимогу такого позивача, як Роу. Взаємодія, що є результатом такої операції, не є «приватною» у звичайному сенсі цього слова. Також «приватне життя», встановлене тут судом, не є навіть близько схожим на свободу від обшуку та арешту, яку захищає Чотирнадцята Поправка до Конституції, на яку посилається суд як на уособлення права на приватне життя (справа *Katz v. United States* (1967 р.)).

Якщо Суд під терміном «приватне життя» розуміє лише те, що прагнення особи бути вільною від небажаного державного регулювання взаємодій, які здійснюються за обопільною згодою, може бути формою «свободи», яку захищає Чотирнадцята Поправка, то немає сумніву, що подібні прагнення вже задовольнялися на підставі такої свободи. Але ця свобода є не абсолютною гарантією від позбавлення прав, а лише від позбавлення прав без проведення належної правової процедури. Випробування, яке традиційно застосовується у такій сфері соціального та економічного судочинства, полягає у встановленні того, чи закон, який тут розглядається, має раціональне відношення до існуючого державного завдання (справа *Williamson v. Lee Optical Co.* (1955 р.)). Клаузула про належну правову процедуру за Чотирнадцятою Поправкою безсумнівно обмежує законодавчу владу в прийнятті таких законів, як цей, але лише в широкому сенсі. Якби закон штату Техас забороняв проведення абортів навіть у разі загрози життю матері, навряд чи можна сумніватися, що такому закону бракувало б раціонального відношення до поточної державної задачі за критерієм, відповідно до вищезазначеної справи *Williamson*. Але стрімке скасування Судом будь-яких обмежень на абортів протягом першого триместру вагітності не можна виправдати цим принципом. Тоді як свідоме зважування конкуруючих фактів, яким з точки зору Суду можна замінити встановлений критерій, значно більше підходить для винесення законодавчого рішення, аніж правового. Наприклад, рішення, за яким вагітність поділяється на три окремі періоди та визначаються допустимі обмеження, які держава може накладати протягом кожного з них, більше стосується прецедентного права, ніж визначення намірів укладачів Чотирнадцятої Поправки.

На мою думку, той факт, що більшість штатів, враховуючи всі основні настрої у цих штатах, мали обмежуючі закони щодо абортів щонайменше протягом одного сторіччя, є важливим показником того, що відстоюване право на аборт не є «таким укоріненим у традиції та свідомості нашого народу, щоб вважатися основоположним» (*Snyder v. Massachusetts* (1934 р.)). Навіть сьогодні, коли погляди суспільства на абортів змінюються, саме існування цієї полеміки свідчить про те, що «право» на аборт не є настільки загальноприйнятним, як нас хоче переконали апелянти.

Для досягнення результату Суд, звичайно ж, мав виявити в рамках Чотирнадцятої Поправки право, яке, очевидно, було невідоме укладачам Поправки. Перший державний закон, що прямо стосувався абортів, був запроваджений законодавчою владою штату Коннектикут у 1821 р. На час прийняття Чотирнадця-

тої Поправки у 1868 р. було не менше 36 законів, запроваджених на рівні штату чи територіальному рівні і спрямованих на обмеження абортів. Тоді як багато штатів вже внесли поправки та оновили свої закони, на сьогодні ще діє 21 закон із тих, що були зареєстровані у 1868 р. Насправді, як це відмітила більшість, закон штату Техас, відмінений сьогодні, був вперше прийнятий у 1857 р. та «залишався майже незмінним до цього часу».

Очевидно, що під час прийняття Чотирнадцятої Поправки не виникало питань щодо дійсності цього положення або будь-якого іншого закону штату. Єдиним висновком, який можна зробити на основі цієї історії, є той, що укладачі Чотирнадцятої Поправки не мали наміру скасувати право штатів регулювати це питання на законодавчому рівні.

Через усі вищезазначені причини я з повагою до суду заявляю свій особливий погляд.